



Anna Janicka¹

Kredytowanie gospodarstw rolnych w województwie krakowskim w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej

Streszczenie

Położenie rolnictwa w pierwszych latach po II wojnie światowej było niezwykle trudne. Niestabilna sytuacja polityczna nie sprzyjała budowaniu atmosfery zaufania i pewności, na której można było oprzeć odradzanie się życia gospodarczego. Brak równowagi gospodarczej zakłócał normalny tok życia gospodarczego i hamował jego reanimację po wojnie.

Jednym z priorytetów decydujących o losach narodu było szybkie zwiększenie produkcji żywności. Województwo krakowskie musiało zmierzyć się z odbudową gospodarstw zarówno w dziedzinie produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej. Szansę na zwiększenie produkcji rolniczej dawały inwestycje, jednak zubożali rolnicy nie posiadali wystarczających środków finansowych, aby je zrealizować. W związku z tym popyt na kapitał w rolnictwie był ogromny i często przewyższał możliwości instytucji kredytowych.

W omawianym okresie kredytowanie rolnictwa było prawie całkowicie sterowane przez Państwowy Bank Rolny, a jego oddziały odegrały decydującą rolę w rozprowadzaniu pożyczek na terenie swojej działalności. Państwowy Bank Rolny finansował głównie odbudowę, przebudowę i zabudowę wsi, państwowy i znajdujący się pod zarządem państwowym przemysł rolny, potrzeby obrotowe i inwestycyjne gospodarstw rolnych, ogrodniczych i hodowlanych oraz ośrodków i stacji doświadczalnych.

Kredytowanie rolnictwa i wsi w województwie krakowskim w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej było zbieżne z trendami ogólnopolskimi. Pośrednie oraz bezpośrednie rozprowadzanie pożyczek zdominował tutaj oddział Państwowego Banku Rolnego w Krakowie. Akcja kredytowa przeprowadzona w województwie krakowskim dawała szansę na odbudowę ze zniszczeń wojennych oraz rozwój rolnictwa na tym terenie.

Słowa kluczowe: województwo krakowskie, II wojna światowa, rolnictwo, kredytowanie, Państwowy Bank Rolny

¹ Dr inż. Anna Janicka, Zakład Polityki Społecznej i Doradztwa, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, al. Mickiewicza 21, 31-120 Kraków, e-mail: anna.janicka@urk.edu.pl

Wstęp

Artykuł stanowi część badań poświęconych produkcji rolniczej w województwie krakowskim w pierwszych latach po II wojnie światowej. Jego celem jest pokazanie, jak wyglądało kredytowanie rolnictwa w powojennej rzeczywistości oraz jakie potrzeby finansowe były najpilniejsze na wsi.

Położenie rolnictwa w omawianym okresie było niezwykle trudne. Brakowało inwentarza żywego i siły pociągowej zarówno żywej, jak i mechanicznej. Straty w zwierzętach spowodowały wieloletnie wyjałowienie ziemi i spadek plonów. Głównym problemem rolnictwa województwa krakowskiego była dominacja gospodarstw karłowatych, rozproszenie parcel gruntowych, przeludnienie agrarne, brak pasz oraz niedostatek nawozów organicznych i mineralnych. W związku z tym zapotrzebowanie na kapitał w rolnictwie było ogromne. Szansą na znaczący wzrost produkcji rolniczej były inwestycje, jednak do ich realizacji potrzebne były środki finansowe, których rolnicy nie posiadali. Stawiało to przed aparatem kredytowym nowe wyzwania.

Realizację celu badawczego postawionego w artykule umożliwiło zastosowanie metody badawczej polegającej na analizie dokumentów archiwalnych. Podstawową bazę źródłową studium stanowiły miesięczne sprawozdania oddziału Państwowego Banku Rolnego (PBR) w Krakowie sporządzane dla Instytucji Centralnej (IC), złożone w Archiwum Narodowym w Krakowie (AN Kr). W dalszej kolejności wykorzystano materiały Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego (UW Kr) zgromadzone w tym samym archiwum. Niezwykle cennym źródłem danych okazały się również dokumenty zespołu Państwowego Banku Rolnego w Warszawie, Instytucja Centralna 1919–1950 oraz zespołu Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych 1945–1951 (MRiRR) pochodzące z Archiwum Akt Nowych (AAN). Wykorzystane w niniejszej publikacji dokumenty PBR (sygnatura 29/620/81a-n, 29/620/84a-d, 78), UW (sygn. 3069a, d, f-r) oraz MRiRR (sygn. 103a-b, 15a-b) nie posiadają paginacji.

Ogólne zasady kredytowania rolnictwa w Polsce

W pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej Ministerstwo Skarbu wprowadziło w Polsce liczne regulacje systemu bankowego, m.in. bezwzględnie zabroniono instytucjom kredytowym udzielania pożyczek handlowi detalicznemu, z wyjątkiem Ziem Odzyskanych (Kłussek 2013b: 186; Pruss 1964: 69; Pruss 1975: 107). Ministerstwo Skarbu

wraz z Narodowym Bankiem Polskim (NBP) doprecyzowało koncepcję nowej organizacji bankowości oraz podzieliło kompetencje pomiędzy poszczególne instytucje kredytowe, biorąc pod uwagę zasady planowości i planowania w życiu gospodarczym, zasady centralnego ustalania polityki pieniężnej i kredytowej, jej realizacji oraz centralnego nadzoru i kontroli (Kłusek 2013b: 187; Kłusek 2009: 94; Jaworski 1967: 12).

Obsługa kredytowa rolnictwa skoncentrowana była w Państwowym Banku Rolnym, którego klientami byli rolnicy indywidualni i przedsiębiorstwa państwowe, oraz w Banku Gospodarstwa Spółdzielczego (BGS), obsługującym spółdzielczość (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81b,c; Łubieński 1946: 15; Kłusek 2013b: 188, 235; Jaworski, Kucharski, Pruss, Rączkowski 1956: 92; Wawrzyńczuk-Nathali 1989: 205; Ilczuk 1969: 6; Dusza 1948: 139–144; Jarecka-Kimlowska 1978: 19). PBR udzielał kredytów poprzez rozmieszczone w całym kraju oddziały oraz zlokalizowane prawie w każdym mieście powiatowym Komunalne Kasy Oszczędności (KKO), natomiast BGS poprzez swoje placówki wojewódzkie i powiatowe oraz Spółdzielnie Oszczędnościowo-Pożyczkowe (SOP) (AAN, MRiRR, 15a). Operacje kredytowe na prywatnym rynku pieniężnym zaraz po II wojnie światowej były nieliczne i obciążone wysoką stopą procentową, wynoszącą 0,5–1% za każdy dzień zaciągniętej pożyczki (Kłusek 2013b: 235; Łubieński 1946: 15). Finansowanie rolnictwa w Polsce odbywało się w ramach: normalnego budżetu państwowego, Państwowego Planu Inwestycyjnego oraz kredytów krótkoterminowych (AAN, MRiRR, 15b).

W 1948 r. udział poszczególnych instytucji bankowych w kredyto-waniu rolnictwa wyglądał następująco:

- PBR – stan obliga 32,6 mld zł, tj. 76,3% ogólnego obliga rolniczego,
- BGS razem ze SOP – udzielone kredyty na kwotę 6,4 mld zł, tj. 14,4% ogólnego obliga rolniczego,
- KKO (kredyty ze środków własnych oraz zlecone przez PBR) – udzielone kredyty na kwotę 4,1 mld zł, tj. 9,3% ogólnego obliga rolniczego (Kłusek 2013b: 235; Broda, Kozłowski 1950: 11).

Właściwy rozwój akcji kredytowej dla rolnictwa hamowała rozbu-dowana biurokracja. Udzielanie pożyczek utrudniało (ze względów technicznych i merytorycznych) „zaszufladkowanie” ich według celów. Nadmierna specyfikacja wiązała się z ewidencjonowaniem każdego rodzaju kredytu oraz z koniecznością zakwalifikowania konkretnych pożyczek do odpowiedniej kategorii kredytowej. Bardzo często był z tym problem, ponieważ dłużnicy chcieli przeznaczyć pożyczkę na różnorodne cele inwestycyjne, które zaliczały się do kilku typów kredytów. Wielokrotnie pojawiały się w związku z tym trudności z uwzględnieniem

całego wniosku kredytowego pożyczkobiorcy, gdyż na pokrycie jednego wniosku należałoby udzielić wielu drobnych kredytów. Dodatkowo często mogło dochodzić do sytuacji, w której pula środków na określone typy kredytów została już wyczerpana, podczas gdy w innych grupach istniały jeszcze znaczne kwoty do dyspozycji (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81g; Kłusek 2009: 95–96).

Panowała również zasada, iż klient może zaciągnąć kredyt tylko w jednym banku. Podobnie było z posiadaniem rachunku bieżącego (Jeziński, Leszczyńska 2003: 405–406, 422–425; Kaczmarek 2010: 460; Kłusek 2013b: 187; Kłusek 2009: 94; Kucharski 1953: 14)². Ograniczenia swobody kredytowej miały swoje źródła w powojennym chaosie oraz w problemach w komunikacji między bankami, jednak ich celowość polegała na zabezpieczeniu banków przed różnymi nadużyciami, np. udzielaniem nieściągalnych pożyczek (Jeziński, Leszczyńska 2003: 405–406, 422–425, Kaczmarek 2010: 460).

Większość kredytów trafiała do przedsiębiorstw państwowych (Kłusek 2013b: 235; Jankowski 1964: 179–180)³. Z ogólnej sumy kredytów rolniczych udzielonych przez banki (według stanu na koniec 1948 r.) w wysokości 41,7 mld zł na rolnictwo indywidualne przypadало 11,8 mld zł⁴, na majątki i przedsiębiorstwa państwowe 24,4 mld zł, a na spółdzielczość rolniczą 5,5 mld zł (Kłusek 2013b: 235; Broda, Kozłowski 1950: 11).

Rolnictwo dysponowało dużymi możliwościami podniesienia produkcji bez konieczności angażowania długoterminowych wkładów inwestycyjnych. Wystarczyły kredyty krótkoterminowe na pokrycie kosztów związanych z robocizną czy zakupem materiału siewnego. W przeciwieństwie do przemysłu dopływ nowych środków finansowych na wieś mógłby w krótkim czasie przyczynić się do wzrostu produkcji rolniczej, która – równoważąc działanie inflacyjne nowych pieniędzy – mogłaby wywołać pozytywny efekt nie tylko dla rolnictwa, ale również dla całej gospodarki (Kłusek 2009: 96).

² Istniała jednak możliwość odstąpienia od zasady wyłączności kredytowej: w sytuacji zleconych przez Ministerstwo Skarbu specjalnych akcji kredytowych, gdy instytucja kredytowa obsługująca jednostkę gospodarczą nie uczestniczyła w zleconej akcji, w pozostałych przypadkach za zgodą Ministerstwa Skarbu i właściwych instytucji. Natomiast odejście od zasady posiadania rachunku w jednym banku było możliwe w przypadku rachunku żyrowego w NBP i rachunku czekowego w PKO.

³ Zarząd Państwowych Nieruchomości Ziemi, Państwowe Zakłady Hodowli Roślin, Państwowe Zakłady Chowu Koni, Państwowe Przedsiębiorstwo Traktorów i Maszyn Rolniczych.

⁴ Z kwoty tej na kredyt przypadало: udzielone przez: PBR – 6 mld zł, KKO – 4,1 mld zł, SOP – 1,7 mld zł. Nie uwzględniono BGS, gdyż kredytował wyłącznie spółdzielczość rolniczą.

Na podstawie danych dotyczących pomocy finansowej (obejmującej kredyty inwestycyjne, dotacje skarbowe, krótkoterminowe, dopłaty do importu, dostawy UNRRA, itp.) udzielonej polskiemu rolnictwu w latach 1944–1948 można stwierdzić, iż w największym stopniu finansowano akcję likwidacji odłogów oraz odbudowy wsi (po 15 mld zł), w dalszej kolejności akcję siewną (9,2 mld zł), pomoc dla gospodarstw poparcelacyjnych oraz osadniczych (6,2 mld zł), meliorację (3,5 mld zł) oraz przebudowę ustroju rolnego (2,5 mld zł). W najmniejszym wymiarze finansowano ośrodki maszynowe (0,7 mld zł) (AAN, MRiRR, 103b).

Działalność Państwowego Banku Rolnego

Po rozgraniczeniu kompetencji pomiędzy bankami, które nastąpiło w 1945 r., PBR przejął finansowanie: odbudowy, przebudowy i zabudowy wsi, państwowego i znajdującego się pod zarządem państwowym przemysłu rolnego, potrzeb obrotowych i inwestycyjnych gospodarstw rolnych, ogrodniczych i hodowlanych, jak również specjalnych ośrodków i stacji doświadczalnych. W dalszej kolejności PBR zajmował się administrowaniem Funduszem Ziemi oraz przeprowadzaniem na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych oraz Ministerstwa Skarbu szczególnych akcji kredytowych (jak np. kredyt osadniczy) (AAN, PBR IC, 77: s. 11; Kłusek 2013a: 41; Kłusek 2013b: 187; Kucharski, Łukomski 1953: 302–303)⁵.

PBR nie posiadał całkowitej samodzielności w prowadzeniu działalności kredytowej. Decydujący wpływ na rozmiar, charakter i warunki kredytowania wywierały w aspekcie finansowym Ministerstwo Skarbu i NBP, a w sferze gospodarczej MRiRR, Ministerstwo Odbudowy, Ministerstwo Apropozycji i Handlu oraz Ministerstwo Przemysłu. Ingerencja ta dotyczyła zarówno ogólnych akcji kredytowych, jak i większych kredytów pojedynczych (AAN, PBR IC, 77: s. 13; Kłusek 2013a: 42).

⁵ Uchwała Rady Ministrów z 21 sierpnia 1947 w sprawie zasad systemu finansowego (M.P. 1947, nr 120, poz. 762) definitywnie ustaliła rolę PBR w życiu gospodarczym kraju. Wprowadzała ona zasadnicze zmiany w pracy banków. W nowym systemie finansowym PBR miał realizować politykę finansowo-rolną Ministerstwa Rolnictwa i zadania rolnicze sektora państwowego. Uchwała ta głosiła, że: „Państwowy Bank Rolny finansuje wytwórczość i zbył artykułów rolniczych i przemysłu rolnego oraz akcję inwestycyjną, związaną z ustrojem rolnym. Państwowy Bank Rolny może na podstawie uchwały Rady Ministrów emitować obligacje na cele inwestycyjne. Państwowy Bank Rolny może posługiwać się siecią Komunalnych Kas Oszczędności”.

Dłużnikami PBR byli m.in. drobni rolnicy, większe obiekty rolne oraz przemysł rolny. Pierwszą grupę stanowili rolnicy, którzy posiadali gospodarstwa nie większe niż 100 ha powierzchni ogólnej lub 50 ha użytków rolnych. Do drugiej grupy należeli dzierżawcy i użytkownicy nierozparcelowanych dotąd obiektów rolnych. Grupę trzecią kredytobiorców PBR tworzył przemysł rolny ściśle związany z rolnictwem. Czwarta grupa to pozostali kredytobiorcy, np. Ministerstwo Leśnictwa czy przedsiębiorstwa handlowe (AAN, PBR IC, 78; Kłusek 2013a: 105).

Pomoc kredytowa PBR docierała do rolnika w formie kredytów obrotowych albo kredytów inwestycyjnych. Pierwsze ujęte były w planach kwartalnych sporządzanych przez bank i zatwierdzanych przez NBP, a drugie pochodziły zazwyczaj z państwowych planów inwestycyjnych, na realizację których bank otrzymywał zlecenia Ministerstwa Skarbu. Dużą rolę odegrały również kredyty inwestycyjne pochodzące spoza tego planu (Kłusek 2013a: 101–102, 104, 179, 247).

Udzielane przez PBR pożyczki ze względu na termin ich spłaty można było podzielić na kredyty krótkoterminowe – do 9 miesięcy oraz kredyty średnioterminowe – do 3 lat (AAN, MRiRR, 1133: 17)⁶. Natomiast według przeznaczenia wyróżniono kredyty specjalne (na dokładnie określone akcje) oraz kredyty ogólne (na pozostałe potrzeby gospodarcze, których nie obejmowały kredyty specjalne) (AAN, PBR IC, 77: 13; Kłusek 2013a: 42–43).

W 1948 r. w ogólnej puli kredytów udzielonych przez PBR na pierwszym miejscu stały kredyty mające na celu bezpośredni wzrost produkcji rolniczej, tj. m.in. na orkę, nawozy sztuczne, hodowlę, osadnictwo (38,6% ogółu kredytów – 30,5 mld zł). Drugie miejsce (37,7%, tj. 29,7 mld zł) zajmowały kredyty dla przedsiębiorstw handlowo-przemysłowych (głównie dla Polskich Zakładów Zbożowych, Centrali Mięśnej i Centrali Rybnej). Na przemysł rolny, zwłaszcza spożywczy

⁶ Warunki udzielenia kredytu krótkoterminowego były następujące: płatność w terminie 6–9 miesięcy, zabezpieczenie weksłami zaopatrzonymi dwoma żyrami osób majątkowo odpowiedzialnych (zabezpieczenia hipoteczne lub inne należały do rzadkości), oprocentowanie 8%, dodatkowo jednorazowa prowizja za otwarcie kredytu: w formie dyskonta weksli nie wyżej jak 3%, przy pożyczkach terminowych nie wyżej jak 5%, przy kredytach w rachunkach bieżących nie wyżej jak 5%, plus 8% prowizji obrotowej kwartalnej. Natomiast kredyty średnioterminowe były kredytami trzyletnimi, zabezpieczonymi skryptami dłużnymi, zaopatrzonymi dwoma porękami osób majątkowo odpowiedzialnych. Koszty udzielonych kredytów sprowadzały się najczęściej do opłat stemplowych od weksli i skryptów dłużnych lub innych zabezpieczeń, a w przypadku firm i przedsiębiorstw – do kosztów sporządzonych kosztorysów i kontroli zrealizowanych inwestycji. Ponadto przy wszystkich kredytach średnioterminowych mających charakter celowy stosowano oprocentowanie ulgowe.

i konserwowy, przypadają 16,9% (13,3 mld zł). Natomiast kwota poniesiona na kredyty na odbudowę wsi stanowiła 4,5% (3,5 mld zł) ogólnej sumy udzielonych kredytów (Kłusek 2013a: 248).

Rozprowadzaniem kredytów średnioterminowych na szerszą skalę dla rolników indywidualnych PBR zajął się dopiero pod koniec swojej działalności (Kłusek 2013b: 258)⁷. Finansowano z tej puli wiele akcji związanych z produkcją roślinną (np. warzywnictwo, sadownictwo, zieleństwo) oraz z produkcją zwierzęcą (np. bydło rogate, trzoda chlewna, pszczoły, drobny inwentarz) (Kłusek 2013b: 258).

Kredytowanie rolnictwa w województwie krakowskim

Kredytowanie rolnictwa i wsi w województwie krakowskim w pierwszych latach po II wojnie światowej nie odbiegało od trendów ogólnopolskich. Pośrednie oraz bezpośrednie rozprowadzanie pożyczek na tym terenie zdominował oddział PBR w Krakowie. W 1945 r. w ramach akcji specjalnej PBR rozpoczął udzielanie kredytu krótkoterminowego na wiosenną i jesienną akcję siewną oraz akcję nawozową. Rozprowadzanie kredytu siewnego polegało na pokrywaniu kwoty zakupionych przez rolników towarów. Rolnik bowiem nie otrzymywał pieniędzy do ręki, ale tylko prawo do zakupu określonych towarów w spółdzielniach rolniczo-handlowych (AAN PBR IC 77: 13-14; Kłusek 2013a: 42-43; emer 1947: 499)⁸.

PBR oprócz kredytów na cele specjalne udzielała dla drobnego rolnictwa pożyczek krótkoterminowych na środki obrotowe, m.in. na zakup narzędzi rolniczych, nasion, naprawę budynków. Tego rodzaju kredyty cieszyły się dużym powodzeniem wśród rolników z powodu elastyczności w zakresie ich wykorzystania. Dzięki nim możliwe było zaspokojenie wielu, a nie jednej konkretnej potrzeby gospodarczej, jednakże w rozprowadzaniu tych kredytów PBR nie mógł korzystać z pośrednictwa terenowego aparatu kredytowego, toteż były one dość problematyczne zarówno dla samego banku, jak i dla rolnika (AAN PBR IC 77: 15-16, Kłusek 2013a: 44-45).

⁷ Adekwatnie do pisma Ministerstwa Skarbu oraz MRiRR z marca 1948 r. PBR Instytucja Centralna upoważniła swoje oddziały do uruchomienia średnioterminowych kredytów inwestycyjnych dla drobnego rolnictwa na II kwartał 1948 r., zgodnie z planem MRiRR.

⁸ Oprocentowanie kredytu siewnego w 1947 r. zmniejszyło się z 8% do 6% w stosunku rocznym. Jedną z przyczyn poprawy warunków udzielania kredytu były niesprzyjające warunki atmosferyczne w roku gospodarczym 1946/1947 (ostra zima, powódź, opóźniona wiosna i susza w maju).

W zakresie kredytów średnioterminowych jedyną akcją kredytową w 1945 r. były kredyty na zakup użytkowych zwierząt hodowlanych. W celu gwarancji właściwego wykorzystania kredytu w akcji tej uczestniczyły wojewódzkie izby rolnicze. Zajmowały się one zakupem zwierząt i dostarczeniem ich do rolników-hodowców. Przyczyną wolnego tempa rozprowadzania tych kredytów były trudności w zakupie odpowiedniego materiału zwierzęcego na krajowym rynku (AAN PBR IC 77: 14–15; Kłusek 2013a: 44). Na województwo krakowskie w 1945 r. w ramach ogólnej gospodarki planowej do rozdysponowania przez oddział PBR w Krakowie na 3-letnie pożyczki na zakup zarodowego materiału hodowlanego przypadała kwota 2,5 mln zł (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81f).

W sierpniu 1945 r. PBR rozpoczął prace związane z uruchomieniem kredytów na odbudowę osiedli wiejskich zniszczonych w wyniku II wojny światowej (AAN, PBR IC, 77: 17; Kłusek 2013a: 46)⁹. Pożyczek tych udzielono ze specjalnej lokaty Ministerstwa Skarbu. Przyznawano je gospodarstwom indywidualnym o powierzchni minimum 3 ha z przeznaczeniem na postawienie jednego budynku gospodarczego dla gospodarza i inwentarza żywego; osadnikom w gospodarstwach obejmowanych na nowo oraz osobom prawnym chcącym odbudować gospodarstwo rolne na Ziemiach Odzyskanych lub spółdzielniom parcelacyjno-osadniczym. Kwota kredytu nie mogła przekraczać 20 tys. zł, gdy klient nie korzystał ze specjalnej subwencji, oraz 12 tys. zł, gdy klient z takiej subwencji korzystał. Oprocentowanie pożyczki wynosiło 3% w skali roku z terminem spłaty do 10 lat (przy okresie karencji 1 rok do 2 lat i kilku miesięcy) (AAN, PBR IC, 77: 17; Kłusek 2013a: 46)¹⁰.

Na 1945 r. dla województwa krakowskiego do rozprowadzenia przez krakowski oddział PBR przewidziano kwotę 12,5 mln zł z przeznaczeniem na 10-letnie kredyty na odbudowę indywidualnych gospodarstw zniszczonych w wyniku działań wojennych (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81f). Kredyt na remont budynków przewidywał w swych warunkach spełnienie wielu formalności, co stanowiło barierę w jego udziela-

⁹ Na podstawie: zarządzenia Ministrów Odbudowy przaz Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 7 maja 1945 r., instrukcji Ministerstwa Odbudowy w sprawie kredytowo-budowlanej na wsi oraz odnośnego regulaminu.

¹⁰ Kredyty na odbudowę gospodarstwa rolnego wynosiły do 20 tys. zł, a na budowę budynku gospodarczego z tymczasową częścią mieszkalną dla gospodarstwa niekorzystającego z dotacji – do 40 tys. zł. Początkowo oprocentowanie wynosiło 3% w skali roku, jednak rząd rozważał obniżenie odsetek do 2%. PBR korzystał przy rozprowadzaniu kredytu z miejscowych spółdzielni kredytowych lub KKO. Pożyczek udzielano na pokrycie robocizny, niezbędnego transportu oraz zakupu materiałów budowlanych.

niu. Oprócz formalności proceduralnych powiązanie w praktyce tego kredytu z towarem nastroczało wiele problemów (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81b; Kłusek 2013a: 112)¹¹.

Na początku 1946 r. w krakowskim oddziale PBR rozpoczęto przygotowania do wiosennej akcji kredytowej. Ze względu na znaczny rozwój kredytów hodowlanych (wysoki popyt na ten kredyt wykazywały powiaty Żywiec i Dąbrowa Tarnowska jako tereny dotkliwie zniszczone w wyniku wojny i rabunkowego podejścia okupanta podczas wycofywania się) oddział zgłosił zapotrzebowanie na dalsze ich przydziały, podobnie jak na kredyty łąkarskie, ogrodnicze i inne (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81a). Zgodnie z warunkami kredytu hodowlanego, określonymi jeszcze w 1945 r., wysokość pożyczki nie była adekwatna do wyższej ówczesnie ceny inwentarza żywego (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81c).

Z powodu dużych braków w sile pociągowej wśród rolników zainteresowaniem cieszył się kredyt na zakup koni (AN Kr, PBR Kr, 29/620/811)¹². W marcu 1946 r. do wojewódzkiej spółdzielni napłynęło około tysiąca podań. W związku z tym, iż wielkość pożyczki wynosić miała 50 tys. zł, łączna suma zapotrzebowania była kilkakrotnie wyższa niż suma przeznaczona na ten cel pozostająca w dyspozycji oddziału PBR w Krakowie. Rolnicy po dokładnym zapoznaniu się z wcale nie łatwymi warunkami kupna konia na kredyt w spółdzielni i wysokimi kosztami ubocznymi (m.in. związanymi z prowizją, aprowizacją i transportem konia), sięgającymi 9 tys. zł, zaczęli nagminnie wycofywać się z planu zakupu (cena konia opiewałaby wtedy na 59 tys. zł) (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81b). W związku z tym pozytywnie odnoszono się do możliwości bezpośredniego rozprowadzenia pozostałej części kredytu (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81c).

W czerwcu 1946 r. pojawiły się trudności w realizacji kredytu hodowlanego na zakup bydła, świń i owiec, który początkowo był limito-

¹¹ Charakterystyczne dla większości kredytów średnioterminowych zleconych przez Ministerstwo Skarbu było powiązanie udzielanych pożyczek z towarem. Kredytobiorca nie dostawał gotówki do ręki, ale posiadał prawo do nabycia właściwych materiałów, na które bank przyznał mu kredyt. W związku z tym istniała ogólna niechęć do tego typu transakcji, gdyż uniemożliwiały one zakup w wybranym przez siebie miejscu sprzedaży oraz natychmiastowe wykorzystanie nadarżających się okazji.

¹² Wysoki popyt kredytowy na zakup koni należy wyjaśnić wyniszczeniem stanu koni podczas okupacji oraz przeprowadzoną parcelacją – w rozdrobnionych gospodarstwach rolnych wymagana ilość inwentarza pociągowego była większa. Dodatkowo na Łemkowszczyźnie powstało około 900 gospodarstw rolnych, które łącznie posiadały 260 sztuk koni. Liczba ta nie była jednak wystarczająca, przede wszystkim w rejonie górskim (do którego zalicza się Łemkowszczyznę), gdzie uprawa roli jest trudniejsza i wymaga większego stanu inwentarza pociągowego niż w warunkach normalnych.

wany tak nisko, że kredytobiorca nie był w stanie nabyć za tę sumę potrzebnej sztuki. W tym czasie wzrosły ceny inwentarza żywego oraz nie otrzymano subwencji bezwrotnych obiecywanych przez organizacje rolnicze (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81e).

W województwie krakowskim, a zwłaszcza na Podhalu, ważne miejsce w skali kraju zajmowała m.in. hodowla owiec, która w wyniku wojny i okupacji została zdewastowana. Co więcej, bardzo słaba była rasa hodowlana. Stanowiły ją przede wszystkim „świniarki”, rumunki i krzyżówki, a roczna ich wydajność nie osiągała 1 kg wełny. Rozpoczęto jednak poszerzanie hodowli „kirgizki”, dającej ponad 3 kg wełny rocznie. Kontyngent finansowy na tę akcję był bardzo mały, mimo że na całym Podhalu istniały naturalne warunki dla hodowli owiec na dużą skalę. W akcję hodowlaną musiały się włączyć izby rolnicze celem dostarczenia rasowego materiału hodowlanego (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81h).

Na Podhalu dużą wartość miał również kredyt na rozwój pszczelarstwa (w maju 1946 r. wynosił 1,5 mln zł), gdyż znajdowała się tam znaczna liczba pasiek. Pojawiło się zatem zapotrzebowanie na kredyt średnioterminowy z przeznaczeniem na zakładanie nowych pasiek (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81d).

Kredyt na zakup inwentarza martwego posiadał niekorzystne dla pożyczkobiorców warunki, polegające na konieczności przedkładania rachunków np. za nabyte maszyny, których firmy absolutnie nie chciały nabywcom wydawać, aby nie zdradzić ceny sprzedawanych urządzeń (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81b). Dopiero w maju 1946 r. uproszczono formalności z tym związane (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81d).

Jedną z ważniejszych wówczas potrzeb kredytowych było finansowanie elektryfikacji wsi. Wsie, gminy i całe powiaty zgłaszały się do oddziału z planami elektryfikacyjnymi i prośbą o dofinansowanie funduszy komitetów elektryfikacyjnych zajmujących się budową sieci elektrycznej. Kredyt na elektryfikację wsi w maju 1946 r. wynosił 5 mln zł i okazał się niewystarczający w stosunku do dużego zapotrzebowania wsi krakowskiej. Pierwszego kredytu udzielono gminie Jasień w powiecie brzeskim. Także w odniesieniu do tego rodzaju kredytu pojawiły się postulaty uruchomienia na ten cel kredytu średnioterminowego. Barię w elektryfikacji wsi był brak materiałów (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81e).

Na początku 1947 r. w województwie krakowskim zaobserwowano wzrost zapotrzebowania na kredyty krótkoterminowe na ogólne cele gospodarcze oraz na kredyty warzywnicze na zakup węgla do cieplarni i zakup nasion. Z kolei popyt na kredyty siewne wśród rolników przewyższał kilkakrotnie przydzielony krakowskiemu oddziałowi kontyn-

gent. Bardzo popularne były również kredyty nawozowe, jednakże przy rozprowadzaniu ich pojawiały się duże problemy proceduralne (obowiązek przedłożenia faktur za zakupione nawozy) (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81k). Natomiast wśród kredytów średnioterminowych najpilniejsze były nadal kredyty hodowlane (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81j). Ponadto za konieczne uznano udzielanie kredytów na remont zabudowań gospodarczych wymagających bezzwłocznej naprawy (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81i).

Jesienią 1947 r. na rynku pieniężnym panowała już pełna ciasnota, a na rynku towarowym redukcja obrotów. Siła nabywcza wsi została mocno ograniczona przez zbyt duże świadczenia podatkowe. Fakt ten zaczął negatywnie wpływać na życie gospodarcze w skali całego państwa (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81l). W województwie krakowskim zaobserwowano niepokojącą tendencję do masowego wyprowadzania na targi bydła hodowlanego i rzeźnego. Duża podaż bydła wynikała przede wszystkim z braku pasz, zwłaszcza treściwych, oraz nałożenia się terminów spłat rat pożyczek na zakup bydła z UNRRA¹³, osadnictwa i zagospodarowania się oraz na parcelację z Funduszu Ziemi i przedwojennego Funduszu Obrotowego Reformy Rolnej (FORR). Ubój bydła hodowlanego w niedługim czasie mógł wywołać w rolnictwie negatywne skutki. W tej sytuacji planowano uruchomienie akcji kredytowej dla województwa krakowskiego na zakup paszy. Z powodu braku pasz popyt na kredyty hodowlane znacznie się zmniejszył (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81n).

Na wsi krakowskiej wyłoniło się również nowe zapotrzebowanie kredytowe – na kredyty na spłaty rodzinne (AN Kr, PBR Kr, 29/620/81m). Kredyty te miały zapobiec nadmiernemu rozdrabnianiu gospodarstw rolnych, co już przed II wojną światową należało do tradycji w województwach wschodnich i południowo-wschodnich Polski (Górka 1939: 5–6).

Zgodnie z zarządzeniem z dnia 12 stycznia 1948 r. w sprawie rozdziału kredytu oraz ziarna siewnego przyznanego przez MRiRR dla rolników województwa krakowskiego na okres wiosennej akcji siewnej 1948 r. Dział Rolnictwa i Reform Rolnych Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie powołał w tej sprawie komisję składającą się z przedstawicieli: Wojewódzkiego Związku Samopomocy Chłopskiej, Społem, PBR oraz partii politycznych. Dla województwa krakowskiego opracowano rozdzielniki na kredyt krótkoterminowy na zakup ziarna i nawozów sztucznych w wysokości 46 mln zł oraz na ziarno siewne (jako pomoc w naturze) w ilości równej 390 t (AN Kr, UW Kr, UW II 3069a).

¹³ *Unitet Nations Relief and Rehabilitation Administration* – Administracja Narodów Zjednoczonych do spraw Pomocy i Odbudowy.

Dostarczeniem ziarna zajmował się Fundusz Apropowizacyjny, natomiast jego rozprowadzenie zlecone zostało przez MRiRR Związkowi Gospodarczemu Spółdzielni Rolno-Produkcyjnej „Społem”, który wykorzystywał do tego celu placówki terenowe, przy udziale i pod kontrolą wojewódzkiej komisji siewnej i jej powiatowych odpowiedników. Górną granicę ceny owsa i jęczmienia ustalono dla rolnika na 3,5 tys. zł za 1 q oraz pszenicy na 5,1 tys. zł za 1 q (wliczając w nią cenę zakupu i całość kosztów dystrybucji). Dystrybucja zboża odbywała się systemem kredytu „wiązanego”, tzn. kredytobiorca polecony przez powiatową komisję siewną otrzymywał z instytucji kredytowej pożyczkę nie w formie gotówki, ale przekazem do spółdzielni, na ilość zboża adekwatną do udzielonego kredytu (AN Kr, UW Kr, UW II 3069b: 24, 3069c: 9, 3069d; AAN, MRiRR, 1136b: 75)¹⁴. Natomiast nasiona roślin motylkowych, strączkowych i inne (jako niepodlegające reglamentacji) mogły być nabywane za pośrednictwem placówek terenowych „Społem” na zamówienie wojewódzkiej i powiatowych komisji siewnych, względnie przez rolnika indywidualnego (AN Kr, UW Kr, UW II 3069e: 2).

W pierwszym kwartale 1948 r. PBR oddział w Krakowie uruchomił średnioterminowe kredyty inwestycyjne na wykonanie orki w ogólnej kwocie 4 mln zł. Zostały one rozdzielone pomiędzy poszczególne powiaty województwa krakowskiego w następujący sposób: powiaty Dąbrowa, Limanowa i Żywiec otrzymały po 500 tys. zł, powiat Nowy Sącz 750 tys. zł, a pozostałe powiaty po 250 tys. zł. Do 10 maja 1948 r. z całej przydzielonej kwoty rozprowadzono ponad 3 mln zł (AN Kr, UW Kr, UW II 3069f, g; AAN, MRiRR, 1136b: 75).

Na wniosek MRiRR z dnia 28 maja 1948 r. został uruchomiony za pośrednictwem PBR kredyt krótkoterminowy na zakup nawozów sztucznych w sezonie jesiennym 1948 r. dla gospodarzo najuboższych rolników indywidualnych w całym kraju w wysokości 350 mln zł. Realizacja kredytu polegała na przekazaniu gotówki dostawcy nawozów sztucznych, tj. spółdzielni, ewentualnie w razie trudności bezpośrednio

¹⁴ System „wiązanego” kredytu był procedurą skomplikowaną, do której rolnicy odnosili się niechętnie wobec możliwości zakupu zboża na rynku po cenie nie wiele wyższej, a bez większych trudności. MRiRR zarządzeniem z dnia 2 kwietnia 1948 r. (L.P.R.4.XIII.1/138) zezwoliło rolnikom na wpłaty gotówkowe za zboże siewne, pochodzące z akcji kredytu „wiązanego”, pod warunkiem jednak, że ilość nabywanego zboża siewnego nie przekroczy 1 q – rolnicy, którzy chcieli kupić za własną gotówkę kilkadziesiąt kg ziarna siewnego, twierdzili, że nie opłaca się im starać dla tak małych ilości o kredyt i poręczycieli. Otrzymali oni zgodę na takich warunkach, że w powiatach, w których brakowało reflektantów na ziarno na kredyt, mogli kupić za własne pieniądze ziarno w ilości do 1 q, z tym że odnośne zlecenia sprzedaży miały być również wydawane przez Powiatowe Komisje Siewne.

do rolnika. Kwalifikacją podań zajmowały się terenowe placówki Związku Samopomoc Chłopska (ZSCH). Bez opinii właściwego ZSCH kredyt nie mógł zostać udzielony. Wysokość pożyczki indywidualnej nie przekraczała 15 tys. zł. Beneficjentami pożyczki mieli zostać w pierwszej kolejności najbardziej rolnicy poszkodowani wskutek klęsk żywiołowych. Kredyty przyznawano na podstawie indywidualnych podań zaopiniowanych przez Powiatową Komisję Siewną. Z ogólnej kwoty tego kredytu województwo krakowskie otrzymało 15 mln zł (powiaty Biała, Brzesko, Chrzanów – po 750 tys. zł, powiaty Bochnia, Dąbrowa Tarnowska, Limanowa, Myślenice, Olkusz, Tarnów, Żywiec – po 1 mln zł, powiat Nowy Sącz – 2 mln zł, powiat Nowy Targ – 1,5 mln zł, powiat Wadowice – 1,25 mln zł, powiaty Kraków, Miechów – po 500 tys. zł) (AN Kr, UW Kr, UW II 3069h, i, j).

Wojewódzki Zarząd ZSCH ustalił potrzeby województwa krakowskiego na kredyty na jesienną akcję siewną 1948 r. w następującej wysokości: kredyty na zakup nasion – 35 mln zł, na zakup nawozów sztucznych – 15 mln zł oraz na wykonanie orek – 5 mln zł. Województwo zrezygnowało z pomocy w naturze w postaci pszenicy i żyta ozimego, gdyż doświadczenia z lat poprzednich wskazywały, że rolnicy, posiadając kredyt gotówkowy, zaopatrywali się chętniej w materiał siewny na miejscu. Ponadto świadczenia zboża nadchodziły z dużym opóźnieniem, a materiał siewny najczęściej nie odpowiadał normom zbóż siewnych. W związku z tym pojawiały się zapasy w magazynach spółdzielni, narażając je na straty materialne (AN Kr, UW Kr, UW II 3069k).

W 1948 r. MRiRR również uruchomiło średnioterminowy kredyt inwestycyjny ze środków własnych Państwowego Funduszu Ziemi, Planu Inwestycyjnego na 1948 r. Z ogólnej sumy uruchomionego kredytu województwo krakowskie otrzymało 5 mln zł dla gospodarstw powstałych z parcelacji na pomoc w zakupie inwentarza żywego oraz 13,75 mln zł dla gospodarstw osiedleńczych na pomoc w zakupie inwentarza żywego. Według instrukcji MRiRR udzielony kredyt nie mógł przekraczać wysokości ceny wolnorynkowej jednej krowy, ewentualnie jednego konia (AN Kr, UW Kr, UW II 3069l).

Na początku 1949 r. odnotowano wzmożoną akcję kredytową w ramach kredytów rolniczych krótko- i średnioterminowych, co tłumaczono nadchodzącą wiosną (AN Kr, PBR Kr 29/620/84a). Na okres wiosennej akcji siewnej 1949 r. MRiRR przyznało dla województwa krakowskiego kredyty na zakup nawozów sztucznych przez drobnych rolników w wysokości 96 mln zł (AN Kr, UW Kr, UW II 3069m)¹⁵. Uzyskanie tego

¹⁵ PBR oddział w Krakowie do warunków zaciągania kredytu nawozowego dodał punkt: „Gdyby uprawniony do korzystania z niniejszego kredytu nabył w bieżącym

kredytu wiązało się z dużymi formalnościami, a stosunkowo niewielkim przydziałem nawozów, który tylko w części pokrywał zapotrzebowanie rolnika. W związku z tym wielkość kredytu (1–4 tys. zł) nie zachęcała do korzystania z niego. Postulowano zatem uruchomienie tego typu pożyczek w formie wypłat gotówkowych, przy zachowaniu pełnej kontroli ZSCH (AN Kr, PBR Kr 29/620/84a; AN Kr, UW II 3069n).

Rozdziału kredytu nawozowego na wiosenną akcję siewną 1949 r. na poszczególne powiaty województwa krakowskiego, po uwzględnieniu specjalnych warunków terenowych oraz ilości przydzielonych nawozów, dokonała Wojewódzka Komisja Nawozowa z udziałem przedstawicieli partii politycznych w następujący sposób: powiat Biała – 3 mln zł, powiat Bochnia – 4,5 mln zł, powiaty Brzesko, Kraków – po 5 mln zł, powiat Chrzanów – 4,25 mln zł, powiaty Dąbrowa Tarnowska, Tarnów – po 4,5 mln zł, powiaty Limanowa, Myślenice, Nowy Sącz – po 7,5 mln zł, powiaty Miechów, Nowy Targ – po 10 mln zł, powiat Olkusz – 9,5 mln zł, powiat Wadowice – 7 mln zł, powiat Żywiec – 6,25 mln zł (AN Kr, UW Kr, UW II 3069o, p, r; AAN, MRiRR, 1136b: 75).

Na sfinansowanie w sezonie wiosennym 1949 r. zasiewów i orki PBR uruchomił dla rolnictwa kredyt krótkoterminowy w kwocie 600 mln zł, z czego na województwo krakowskie przypadało 30 mln zł na zasiew (AAN, MRiRR, 103a). Ponadto oferowano kredyt na dokarmianie pszczół (w kwietniu 1949 r. z całości kredytu w kwocie 4 mln zł dla województwa krakowskiego przeznaczono na ten cel 1,2 mln zł) (AAN, MRiRR, 1136a: 90; AN Kr, PBR Kr 29/620/84a).

Wśród kredytów dla drobnego rolnictwa w województwie krakowskim na czołowym miejscu stały także kredyty dla przesiedleńców na Ziemi Odzyskane oraz kredyty dla gospodarstw osiedleńczych i utworzonych z parcelacji (AN Kr, PBR Kr29/620/84a). Jeżeli chodzi o kredyty osadnicze, to rozdysponowywano je według zasad ujętych w specjalnym regulaminie zatwierdzonym przez Ministerstwo Skarbu, ponieważ były one udzielane głównie z lokat tegoż ministerstwa. Dzieliły się one na dwa rodzaje: kredyty inwestycyjno-gospodarcze (np. na naprawę budynków, zakup narzędzi rolniczych, nasion) oraz kredyty konsumpcyjne (na wyżywienie). Kwota kredytu inwestycyjno-gospodarczego wynosiła najczęściej 10 tys. zł (w wyjątkowych przypadkach była wyższa), a kredytu konsumpcyjnego po 1 tys. zł na członka rodziny, ale ca-

sezonie już wcześniej nawozy sztuczne za gotówkę – Instytucja Kredytowa może na zasadzie przedstawionego przez rolnika pokwitowania, wystawionego przez Gminną Spółdzielnię, udzielić okazielowi kwitu pożyczkę w gotówce w wysokości nabytych przez niego nawozów sztucznych”.

łoś pożyczki na jedną rodzinę nie mogła przekroczyć 5 tys. zł. Okres spłaty kredytów inwestycyjno-gospodarczych wynosił 3 lata w ratach półrocznych, z możliwością karencji w ciągu pierwszego roku, a kredytów konsumpcyjnych 12 miesięcy, z ratami płatnymi zazwyczaj po zbiorach (AAN, PBR IC, 77: 17; Kłusek 2013a: 46; Kłusek 2013b: 236–237).

Drastyczna podwyżka cen w 1948 r. wymusiła zmianę przepisów dotyczących kredytów osadniczych. Od marca podniesiono maksymalną wysokość kredytu na cele inwestycyjno-gospodarcze do 50 tys. zł, przy równoczesnym uzależnieniu jej od wielkości gospodarstwa rolnego oraz potrzeb inwestycyjnych (kredytu tego udzielano na 3–5 lat) (Kłusek 2013b: 237).

Na początku 1949 r. dla województwa krakowskiego kontyngent kredytu dla przesiedleńców na Ziemi Odzyskane wynosił 18 mln zł, natomiast dla gospodarstw osiedleńczych oraz utworzonych z parcelacji 18,75 mln zł. Duża część z tych kredytów miała zostać rozprowadzona w powiecie Nowy Sącz dla osadników na gospodarstwach polemkowskich (AN Kr, PBR Kr, 29/620/84a).

Po ogłoszeniu nowych zasad akcji kredytowych w 1948 r. zmieniły się również zasady kwalifikowania gospodarstw rolnych do pomocy kredytowej. Do odbudowy i zabudowy parcelacyjnej mogły zostać wyznaczone wyłącznie gospodarstwa o powierzchni 5–12 ha, a poniżej 5 ha jedynie w przypadku, gdy prowadziły uprawy specjalistyczne, zaś gospodarstwa o powierzchni powyżej 12 ha musiały wystąpić do Ministerstwa Odbudowy o specjalną zgodę na zaciągnięcie pożyczki. Jednak w lipcu 1948 r. komisarz wojewódzki polecił urzędowi wojewódzkim obniżyć dolną granicę obszaru gospodarstwa kwalifikowanego do kredytu bankowego i skarbowego: dla pierwszej strefy podatkowej do 3 ha, a dla drugiej do 4 ha. Wysokość kredytu na odbudowę i remonty została ustalona na maksymalną kwotę 125 tys. zł (Kłusek 2013b: 252)¹⁶.

W 1949 r. rolnicy często zwracali się do oddziału PBR w Krakowie o przyznanie pożyczek na budowę nowych, ewentualnie odbudowę starych budynków, zniszczonych w wyniku działań wojennych. Byli to zazwyczaj rolnicy małorolni, którzy bezpośrednio po wojnie nie mogli korzystać z kredytów na odbudowę z powodu ustalenia minimum posiadania gruntu o powierzchni 5 ha. Niestety, województwo krakowskie nie zostało w 1949 r. uwzględnione przy rozdziale kredytów na odbudowę gospodarstw wiejskich, a na budowę nowych budynków PBR w ogóle pożyczek nie udzielał (AN Kr, PBR Kr, 29/620/84c).

¹⁶ W wyjątkowych przypadkach do 250 tys. zł, a przy zabudowie parcelacyjnej i osadniczej na budowę budynku gospodarczego, względnie z tymczasową częścią mieszkalną, będącą pierwszym budynkiem w zagrodzie – do 500 tys. zł.

Popyt na kredyty rolnicze był generalnie duży, zarówno w przypadku kredytów krótko-, jak i średnioterminowych, co wynikało z przeorganizowania aparatu bankowego i likwidacji poszczególnych powiatowych KKO (udzielających pożyczek indywidualnych), które znacznie ograniczyły kredyty dla rolnictwa, obciążając tym obowiązkiem instytucję PBR (AN Kr, PBR Kr, 29/620/84d)¹⁷. Planowano opracowanie planu kredytowego dla województwa krakowskiego, który uwzględniałby potrzeby rolnictwa w pełnej skali. Pożyczki zaciągane w jego ramach miały być sfinansowane przez PBR (AN Kr, PBR Kr, 29/620/84b).

Zakończenie

Bezpośrednie oraz pośrednie rozprowadzanie pożyczek dla rolnictwa na terenie województwa krakowskiego zdominował oddział PBR w Krakowie. Kredytowanie rolnictwa i wsi w województwie krakowskim nie odbiegało od trendów ogólnopolskich. Zapotrzebowanie na pomoc finansową w obliczu ogromnych zniszczeń wojennych i okupacyjnych było tutaj bardzo duże. PBR udzielał pożyczek na różnego rodzaju cele, m.in. na ogólne cele gospodarcze, kredyty nawozowe, siewne, warzywnicze, sadownicze, osadnicze, na zakup inwentarza martwego oraz żywego, na remont budynków gospodarczych, na odbudowę osiedli wiejskich, na elektryfikację wsi i wiele innych. Akcja kredytowa przeprowadzona w województwie krakowskim dawała szansę na odbudowę ze zniszczeń wojennych oraz rozwój rolnictwa na tym terenie.

Literatura

- Archiwum Akt Nowych (AAN), Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych (MRiRR), sygn. 103a, *Notatki dla prasy. Sprawa wiosennej akcji siewnej w 1949 r.*
- AAN, MRiRR, sygn. 103b, *Pomoc finansowa Rządu dla rolnictwa w okresie 1944–1948 r.*
- AAN, MRiRR, sygn. 1136a, *Sprawozdanie o położeniu gospodarczym rolnictwa za m-c kwiecień 1949 r.*
- AAN, MRiRR, sygn. 1136b, *Produkcja roślinna.*
- AAN, MRiRR, sygn. 1133, *Stan zagospodarowania. Kredyty.*
- AAN, MRiRR, sygn. 15a, *Sprawozdanie Rządu Polskiego dla FAO za rok 1948.*
- AAN, MRiRR, sygn. 15b, *Sprawozdanie roczne dla FAO – 1947. Zapotrzebowanie pieniężne w zakresie odbudowy i rozwoju.*

¹⁷ Według zarządzenia Instytucji Centralnej KKO zostały przejęte 2–3 maja 1949 r. Przejęciu podlegały następujące KKO: Chrzanów, Miechów, m. Nowy Sącz, pow. Nowy Targ, oddziały Rabka-Zdrój, Jabłonka na Orawie, Związku Międzykomunalnego Olkusz, m. Tarnów, pow. Wadowice z oddziałem w Andrychowie i m. Żywiec.

- Archiwum Akt Nowych (AAN), Państwowy Bank Rolny Instytucja Centralna (PBR IC), sygn. 77, *Sprawozdanie Państwowego Banku Rolnego za rok 1945*.
- AAN, PBR IC, sygn. 78, *Sprawozdanie Państwowego Banku Rolnego za rok 1946*.
- Archiwum Narodowe w Krakowie (AN Kr), Państwowy Bank Rolny Kraków (PBR Kr), sygn. 29/620/81a, *Sprawozdanie ekonomiczne Oddziału krakowskiego Państwowego Banku Rolnego za miesiąc styczeń 1946 r.*
- AN Kr, PBR Kr, sygn. 29/620/81b, *Sprawozdanie ekonomiczne Oddziału krakowskiego Państwowego Banku Rolnego za miesiąc marzec 1946 r.*
- AN Kr, PBR Kr, sygn. 29/620/81c, *Sprawozdanie ekonomiczne Oddziału krakowskiego Państwowego Banku Rolnego za miesiąc kwiecień 1946 r.*
- AN Kr, PBR Kr, sygn. 29/620/81d, *Sprawozdanie ekonomiczne Oddziału krakowskiego Państwowego Banku Rolnego za miesiąc maj 1946 r.*
- AN Kr, PBR Kr, sygn. 29/620/81e, *Sprawozdanie ekonomiczne Oddziału Krakowskiego Państwowego Banku Rolnego za miesiąc czerwiec 1946 r.*
- AN Kr, PBR Kr, sygn. 29/620/81f, *Sprawozdanie ekonomiczne Oddziału Państwowego Banku Rolnego w Krakowie za miesiąc lipiec 1946 r.*
- AN Kr, PBR Kr, sygn. 29/620/81g, *Sprawozdanie ekonomiczne Oddziału Państwowego Banku Rolnego w Krakowie za miesiąc sierpień 1946 r.*
- AN Kr, PBR Kr, sygn. 29/620/81h, *Sprawozdanie ekonomiczne Oddziału Państwowego Banku Rolnego Oddz. w Krakowie za miesiąc wrzesień 1946 r.*
- AN Kr, PBR Kr, sygn. 29/620/81i, *Sprawozdanie ekonomiczne Państwowego Banku Rolnego Oddziału w Krakowie za miesiąc grudzień 1946 r.*
- AN Kr, PBR Kr, sygn. 29/620/81j, *Sprawozdanie ekonomiczne Państwowego Banku Rolnego Oddziału w Krakowie za miesiąc luty 1947 r.*
- AN Kr, PBR Kr, sygn. 29/620/81k, *Sprawozdanie ekonomiczne Państwowego Banku Rolnego, Oddziału w Krakowie, za m. marzec 1947 r.*
- AN Kr, PBR Kr, sygn. 29/620/81l, *Sprawozdanie z działalności kredytowej Krakowskiego Oddziału Państwowego Banku Rolnego – za miesiąc wrzesień 1947 r.*
- AN Kr, PBR Kr, sygn. 29/620/81m, *Sprawozdanie z działalności kredytowej Krakowskiego Oddziału Państwowego Banku Rolnego – za miesiąc październik 1947 r.*
- AN Kr, PBR Kr, sygn. 29/620/81n, *Sprawozdanie z działalności kredytowej krakowskiego Oddziału Państwowego Banku Rolnego – za mc listopad 1947 r.*
- AN Kr, PBR Kr, sygn. 29/620/84a, *Sprawozdanie z działalności kredytowej Oddziału krakowskiego Państwowego Banku Rolnego za miesiąc styczeń 1949 r.*
- AN Kr, PBR Kr, sygn. 29/620/84b, *Sprawozdanie z działalności kredytowej krakowskiego Oddziału n/Banku w miesiącu marcu 1949 r.*
- AN Kr, PBR Kr, sygn. 29/620/84c, *Sprawozdanie z działalności kredytowej Oddziału n/Banku za m-c kwiecień 1949 r.*
- AN Kr, PBR Kr, sygn. 29/620/84d, *Sprawozdanie z działalności kredytowej krak. Oddziału Państwowego Banku Rolnego oraz z akcji przejęcia placówek Komunalnych Kas Oszczędności – za miesiąc kwiecień 1949 r.*
- Archiwum Narodowe w Krakowie (AN Kr), Urząd Wojewódzki Krakowski (UW Kr), sygn. UW II 3069a, *Rozdział kredytów i ziarna siewnego na okres wiosennej akcji siewnej 1948 r.*
- AN Kr, UW Kr, sygn. UW II 3069b, *Kredyt wiązany zbożem.*
- AN Kr, UW Kr, sygn. UW II 3069c, *Akcja „wiązanego” kredytu zbożem.*
- AN Kr, UW Kr, sygn. UW II 3069d, *Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego Dział Rolnictwa i R.R. w Krakowie z dnia 2 kwietnia 1948 r.*

- AN Kr, UW Kr, sygn. UW II 3069e, *Pismo do Obywatela Wojewody w Krakowie z dnia 12 lutego 1948 r.*
- AN Kr, UW Kr, sygn. UW II 3069f, *Pismo do Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego, Dział Rolnictwa z dnia 21 kwietnia 1948 r.*
- AN Kr, UW Kr, sygn. UW II 3069g, *Pismo do Urzędu Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych, Departament Produkcji Rolnej w Warszawie z dnia 12 maja 1948 r.*
- AN Kr, UW Kr, sygn. UW II 3069h, *Pismo do Urzędów Wojewódzkich (wszystkich) z dnia 25 czerwca 1948 r.*
- AN Kr, UW Kr, sygn. UW II 3069i, *Protokół z posiedzenia odbytego w Dziale Rolnictwa i R.R. Wydziale Rolnictwa w dniu 26 czerwca 1948 r. w sprawie rozdziału kredytu na zakup nawozów sztucznych w wysokości 15 000 000 zł.*
- AN Kr, UW Kr, sygn. UW II 3069j, *Kredyt na zakup nawozów sztucznych w okresie jesiennym 1948 roku.*
- AN Kr, UW Kr, sygn. UW II 3069k, *Pismo do Zarządu Głównego Związku Samopomocy Chlopskiej z dnia 7 maja 1948 r.*
- AN Kr, UW Kr, sygn. UW II 3069l, *Protokół z konferencji z dnia 29 listopada 1948 r. w sprawie ustalenia rozdzielnika dla poszczególnych powiatów na średnioterminowy kredyt dla drobnych gospodarstw rolnych na zakup inwentarza żywego.*
- AN Kr, UW Kr, sygn. UW II 3069m, *Pismo Państwowego Banku Rolnego Oddział w Krakowie do Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego, Dział Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 29 stycznia 1949 r.*
- AN Kr, UW Kr, sygn. UW II 3069n, *Pismo Państwowego Banku Rolnego Oddział w Krakowie do Wojewódzkiego Urzędu Krakowskiego, Dział Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 12 lutego 1949 r.*
- AN Kr, UW Kr, sygn. UW II 3069o, *Kredyty na zakup nawozów sztucznych na okres wiosenny 1949 r.*
- AN Kr, UW Kr, sygn. UW II 3069p, *Sprawozdanie z rozprawienia kredytów 96 000 000 zł na zakup nawozów sztucznych.*
- AN Kr, UW Kr, sygn. UW II 3069r, *Rozdzielnik na powiaty woj. Krakowskiego.*
- Broda A., Kozłowski Z., 1950, *Przyczynki do zagadnienia kredytu rolnego w 1948 r.*, Warszawa.
- Dusza J., 1948, *Banki w planowej gospodarce spółdzielczości*, „Przegląd Spółdzielczy”, nr 3.
- emer, 1947, *Zasiewy w roku 1946–47*, „Gospodarka Planowa”, nr 12.
- Górka R., 1939, *Kredyty na spłaty rodzinne*, „Życie Rolnicze”, nr 4.
- Ilczuk T., 1969, *Rozwój spółdzielczości oszczędnościowo-pożyczkowej w Polsce Ludowej*, „Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy”, nr 1.
- Jankowski J., 1964, *Finansowanie rolnictwa* [w:] *Finanse Polski Ludowej w latach 1944–1960*, Warszawa.
- Jarecka-Kimłowska S., 1978, *Polityka spółdzielcza na wsi polskiej w latach 1944–1970 (przyczynki do genezy polityki spółdzielczej w rolnictwie)*, Warszawa.
- Jaworski W., 1967, *Bankowość w gospodarce socjalistycznej*, Warszawa.
- Jaworski W., Kucharski M., Pruss W., Rączkowski S., 1956, *Obieg pieniężny i kredyt*, cz. II, Warszawa.
- Jeziński A., Leszczyńska C., 2003, *Historia gospodarcza Polski*, Warszawa.
- Kaczmarek R., 2010, *Historia Polski 1914–1989*, Warszawa.
- Kłusek M., 2009, *Miejsce rolnictwa w polityce kredytowej państwa po II wojnie światowej*, „Journal of Agribusiness and Rural Development”, nr 3(13).

- Kłusek M., 2013a, *Dokumenty do dziejów Państwowego Banku Rolnego*, t. II: 1945–1948, Kraków.
- Kłusek M., 2013b, *Państwowy Bank Rolny w latach 1919–1949. Studium historyczno-prawne*, Warszawa.
- Kucharski M., 1953, *Rozwój systemu kredytowania gospodarki uspołecznionej w Polsce Ludowej*, „Finanse”, nr 1.
- Kucharski M., Łukomski W., 1953, *Finanse i kredyt w Polsce Ludowej*, Warszawa.
- Łubiński K., 1946, *Rynek pieniężny w pierwszych latach po wojnie: próba analizy*, „Spółdzielczy Przegląd Bankowy”, nr 11–12.
- Pruss W., 1964, *Kredyt bankowy i polityka kredytowa [w:] Finanse Polski Ludowej w latach 1944–1960*, Warszawa.
- Pruss W., 1975, *Kredyt i polityka kredytowa [w:] Finanse Polski Ludowej w trzydziestolecu (1944–1973)*, Warszawa.
- Uchwała Rady Ministrów z dnia 21 sierpnia 1947 roku w sprawie zasad systemu finansowego, M.P. 1947, nr 120, poz. 762.
- Wawrzyńczuk-Nathali E., 1989, *Spółdzielczość kredytowa w okresie okupacji i jej rola w pierwszym okresie po jej wyzwoleniu [w:] Gospodarcze i społeczne skutki wojny i okupacji dla Polski oraz drogi ich przewyciężenia*, red. W. Długoborski, Wrocław.

Farm crediting in the Krakow Voivodeship in the years immediately after World War II

Abstract

The agricultural situation in the first years after World War II was extremely difficult. The unstable political scene hindered the establishment of an atmosphere of confidence and certainty, which was a precondition for the revitalisation of economic life. In addition, economic instability disrupted the normal course of economic life and inhibited its development after the war.

The most important issue determining the fate of the nation was the rapid increase in food production. The Krakow Voivodeship had to face the reconstruction of farms, both in the fields of horticulture and livestock farming. Investments provided an opportunity to increase agricultural production. However, impoverished farmers lacked the financial means to cover them. Consequently, the demand for capital in agriculture was enormous and it often exceeded the capacity of credit institutions.

In the period considered, the crediting of agriculture was almost entirely controlled by the State Agricultural Bank, and its branches played a decisive role in the distribution of loans within the scope of its activity. State Agricultural Bank financed mainly reconstruction, rebuilding and development of countryside, state agriculture industries, current assets and investments in farms, gardening, breeding farms and agricultural experiment stations.

Crediting of agriculture in the first years after World War II coincided with a nationwide trend. Indirect and direct loans were given by the State Agricultural Bank branch in Krakow. New loans in Krakow Voivodeship provided a chance for reconstruction and agriculture development.

Key words: Krakow Voivodeship, World War II, agriculture, crediting, State Agricultural Bank